

To stenalder-pile fra Snejstrup mose i Thy

Af C. J. BECKER

THISTED MUSEUM er nylig kommet i besiddelse af et stenalderfund, som nok er værd at omtale. Det drejer sig om to usædvanligt store pilespidser af flint, fundet for adskillige aar siden i Snejstrup mose i Jannerup sogn.

I museets aarsberetning for 1955-56, trykt i denne aarbog, meddeltes ganske kort, at der som gave fra hr. Andreas Nielsen, Vangså, var modtaget en 16 cm lang pilespid af flint. Nu var den slags pile for nogle aar siden blevet omtalt ret indgaaende i "Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie" (se henvisningerne efter artiklen), og det var klart, at en saa stor pilespid havde interesse langt ud over mu seets virkeomraade. Jeg fik derfor af museumsforstander P. L. Hald tilladelse til at laane stykket og skrive lidt om det i tidsskriftet "Acta Archaeologica". I den forbindelse fik jeg i juni 1957 lejlighed til at tale med Andreas Nielsen, der gav følgende oplysninger om fundet. Under første verdenskrig var han med til at skære tørv i kæret sydvest for Snejstrup og huskede endnu tydeligt, hvordan han i en opgravet klods tørv blev opmærksom paa noget haardt og pillede ikke én, men to lange flintspidser ud af tørvemassen; for resten var der ogsaa nogle knogler sammen med dem, men de blev kastet ud i graven igen.

Hvor var nu den anden pilespid? Ja, for mange aar siden var den foræret til nu afdøde plantør C. Rune. Den blev beskrevet som magen til den første og i hvert fald ikke mindre end denne. Der maatte gøres et forsøg paa at spore den op. Det lykkedes virkelig nogle maaneder senere, især takket være kommune lærerinde frøken S. Gjødesens anstrengelser. Fru J. Rune, der var flyttet til Thisted, havde endnu stykket. I mange aar havde det ligget fremme paa skrivebordet, men var saa gaet paa gulvet og knækket i to stumper, hvorefter de blev lagt af vejen; efter nogen søgen kom de atter frem, og i forstaaelse af fundets betydning skænkede fru Rune dem til Thisted Museum. Fundet er saaledes atter samlet og kan nu ses i museets stenaldersamling.

Paa fig. 1 er de to pilespidser vist fra forskellig side. Til højre har man den først omtalte. Den er 16,2 cm lang, 1,7 cm bred og kun 0,8 cm tyk paa det sværeste sted. Den er lavet af en smal, lige flintflække, der er omhyggelig hugget til, saaledes at selve pilen er tresidet i tværsnit, og der forneden er dannet en kort skaftunge. til indsættelse i et træskaft. Den yderste del af skaftungen er knækket af, men bortset herfra er pilen fuldstændig velbevaret. I skaftet tilstand maa den have været et frygtindgydende og farligt vaaben!

Pil nummer ét var det største og smukkeste stykke i sin art, som fandtes paa noget dansk museum - Nationalmuseet indbefattet. Det var den kun, til dens makker kom frem. Andreas Nielsen havde ikke overdrevet, da han fortalte, at den i hvert fald ikke var mindre end "hans" pil. Den er mere end 2 cm længere og maaler helt nøjagtigt 18,6 cm. Saa stor en pil har man hidtil hverken set eller hørt om i hele Skandinavien. Naar man lægger de to stumper sammen (som paa billedet), ser

man, at den er fuldt saa fint tilhugget og fuldstændigere bevaret end den første.

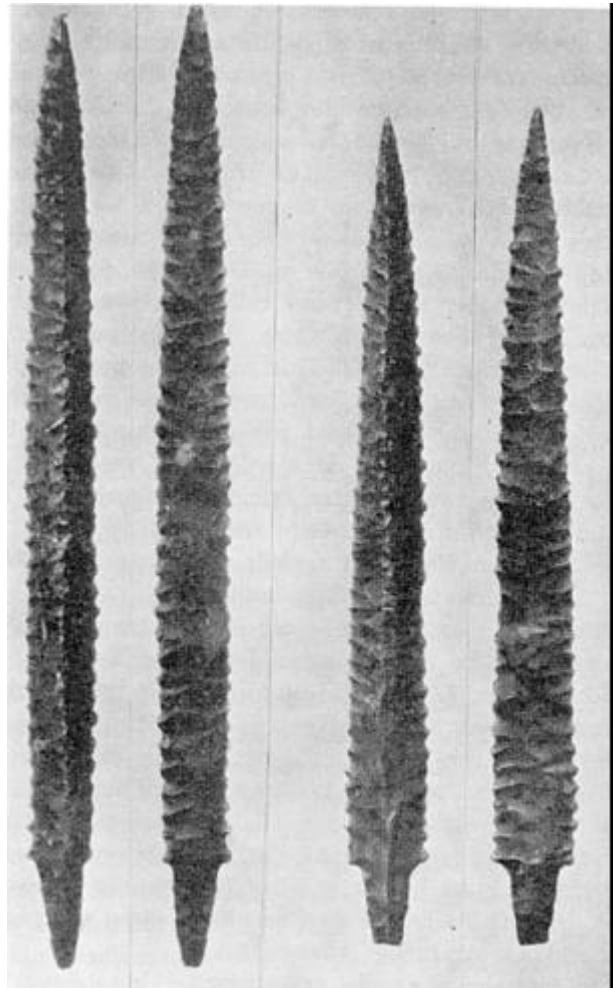

Fig. 1. De to flint-pilespidser fra Snejstrup mose.
 $\frac{3}{4}$ nat. størrelse.

De to pile fra Snejstrup hører ellers ikke til nogen særlig sjælden type af stenaldervaaben. Pilespidser af samme art kendes i tusindvis fra danske og andre sydkandinaviske fund. Nogle bestaar af en flække med kun ringe tilhugning ved spids og skaftende, andre er mere omhyggeligt tildannet, saa flækkens glatte overflade dækkes helt med fine afspaltninger; paa de sidstnævnte pile ses ofte en tydelig ryglinie, saa tværsnittet bliver regelmæssigt tresidet (se fig. 2).

Saadanne slanke pilespidser med skaftunge har kun været i brug inden for en kort periode i yngre stenalder. Udtrykt i absolutte tal ligger deres tid omkring eller snarere lige efter aar 2000 f. Kr. Tidligere mente man, at pilene var lavet og anvendt af de samme folk, som her i landet byggede de store stendysser og jættestuer (jættestuefolket), men nyere undersøgelser synes at vise noget andet. Slanke spidspile med skaftunge - baade de mere simple og de store, elegante eksemplarer - hører sammen med en række andre vaaben til et mærkeligt

jæger- og fiskerfolk, der i løbet af yngre stenalder dukker op ved de danske kyster. I fagsproget kaldes disse folk gerne for de ”grubekeramiske”, en betegnelse, som stammer fra deres karakteristiske lerkrugger, hvis overflade i nogle tilfælde er prydet med rækker af små fordybninger eller gruber.

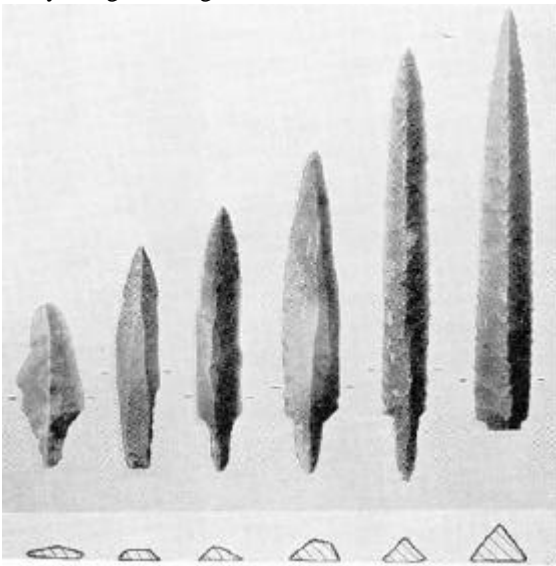

Fig. 2. Skaftetunge-pile fra yngre stenalder, to af hver type; de ældste længst til venstre. Under hver pil er vist et tværsnit. Ca. 1/2 nat. st.

De grubekeramiske folk holdt især til i Sydsverige og Sydnorge; man finder deres bopladser direkte ved kysten eller ved bredden af store indsjøer. Redskaber og knogler i affaldslagene viser, at de var dygtige jægere, og at de særlig havde specialiseret sig i sælfangst og fiskeri, som de takket være deres sødygtige baade kunne drive paa dybere vand end noget andet stenalderfolk. Hjemme holdt de desuden tamme svin i temmelig stort tal.

Fra bopladserne i det nuværende Sverige og Norge kom disse folk ogsaa til danske kyster. Man kender enkelte lidt større bosteder, men især små pladser, hvor opholdet kun har været af kort varighed. Man har et indtryk af, at de kun viste sig her paa besøg eller togter, hvad enten formaalet saa har været jagt eller - som det ogsaa er foreslaaet - indsamling af flint til vaaben og redskaber. Deres tilholdssteder paa den skandinaviske halvø findes nemlig i egne, hvor der kun er lidt eller slet intet af dette for alle stenalderfolk saa vigtige raamateriale, medens de fleste danske kyster jo har været rigelig forsynet med brugbare flintknolde.

Kortlægger man danske fund, som kan knyttes til denne særlige stenalderkultur, viser det sig, at man kun finder bopladser langs de daværende kyster i landets nordøstlige del, d. v. s. Nordsjælland, Kattegatsøerne, Øst- og Nordjylland, især langs hele Limfjorden. Pilespidser kan ogsaa forekomme længere inde i landet, idet de kan være skudt bort under jagt eller ved sammenstød med landets øvrige stenalderfolk. I nogle tilfælde har man fundet en haandfuld pile i jættestuefolkets grave, hvad der maa betyde, at disse folk ved gave, køb eller paa anden maade har erhvervet nogle af de fremmedes vaaben. Paa jættestuefolkets bopladser finder man derimod hverken færdige eller paabegyndte pilespidser af denne slags, saa det ser virkelig ud, som om det kun var de grubekeramiske folk, der lavede dem.

Var de tresidede pile da saa vanskelige at fremstille? Nej, de har sikkert ikke frembudt særlige problemer for de fremragende danske flinthuggere; i hvert fald har jættestuefolket med dets aarhundredlange erfaring i dette materiale lavet flintsager, som er fuldt saa kunstfærdige. Naar jættestuefolket ikke gav sig til at hugge lange pilespidser med skafttunge, maa forklaringen ligge et andet sted. Pilespidser er jo blot dele af det vaaben, som hedder bue og pil. De store skafttungepile er ofte svære - saaledes vejer de to nye stykker fra Snejstrup henholdsvis 18 og 22 gram -, og til saa tunge pile maa høre en særlig kraftig bue. Her ligger vanskeligheden, for svære og effektive buer har det alle dage været noget af en kunst at fremstille. Man skal ikke blot have særlige materialer, men tillige generationers øvelse og erfaring i at haandtere dem. Nu kan man lave kraftige buer paa flere forskellige maader, og saa længe vi ikke kender de grubekeramiske folks vaaben i original, er det ikke muligt at sige noget nærmere om dets udseende og form. Saa meget kan man dog slutte ud fra de store og tunge pilespidser, at den tilhørende bue maa have været sværere og mere effektiv end nogen anden form for stenalderbue i hele Sydsandinavien.

Nu var det meget naturligt, om læseren havde rettet en indvending til redegørelsen ovenfor: hvorfra véd man, at de to lange flintspidser fra Snejstrup har været netop pilespidser? Kunne de ikke lige saa godt have tjent som od paa lette kastespyd? I saa fald kan man jo spare sig alle spekulationer om en særlig kraftig og overlegen bue.

Samme spørgsmaal har forskellige fagfolk stillet, og enkelte svenske forskere har endog foretrukket at kalde de nævnte stykker for slanke spydspidser. Det første af Snejstrup-eksemplerne gav anledning til at forsøge paa at klare dette problem. Skal man nemlig ad arkæologisk vej ind paa livet af et gammelt fangstfolk, er det ikke ganske ligegyldigt, om man lader et af deres vigtigste vaaben være bue eller kastespyd.

Naar man endnu ikke har fundet de omtalte flintspidser med bevaret træskaft, maa man nødvendigvis drage sine slutninger fra stykkerne selv. Nogle af de vigtigste argumenter skal nævnes her, men det bliver kortfattet, og særlig interesserede maa henvises til den noget udførligere behandling i Acta Archaeologica.

For det første kan der blandt den grubekeramiske kulturs skafttungespil ses en ganske jævn udvikling fra små, simple flækkepile som fig. 2 a og b (den saakaldte type A), over de noget større og lidt finere tilhuggede pile som fig. 2 c-d (type B) til de lange, elegante stykker med regelmæssig tresidet tværsnit (fig. 2e-f type C), hvortil bl. a. stykkene fra Snejstrup hører. Man véd, at type A er ældre end type B og C; de forskellige former afløser altsaa hinanden i tid, og da der er almindelig enighed om, at den spinkle A-type repræsenterer regulære pilespidser, er det sandsynligt, at de yngre former har haft samme bestemmelse.

Dernæst, selv de store C-pile er ikke større eller sværere end pilespidser i ben eller skifer, som de grubekeramiske folk og beslægtede stammer har anvendt i egne, hvor flint ikke fandtes naturligt og var vanskelig at skaffe gennem handel. Saadanne ben- og skiferpile er fundet bl. a. i små knipper i grave, svarende til et kogger fuldt af pile. Ja, en enkelt skiferspids af denne art kendes i et norsk fund med bevaret træskaft, saaledes at der her

ikke er nogen tvivl om bestemmelsen som pil. I de beslægtede kulturer fra den mellemste og nordlige del af den skandinaviske halvø findes foruden pilespidser hele rækker af betydeligt sværere skiferspidser, der antagelig har tjent som spyd.

Fra Danmarks jernalder kan nævnes en anden parallel. I de store vaabenfund fra fynske og jyske moser kendes pilespidser af baade jern og ben. I reglen er det slanke og ret svære stykker, og adskillige benpile har tresidet tværnsnit og skafttunge, saaledes at de ligner de gamle flintpile i facon. Nogle af dem er fundet paa træskaft, saa bestemmelsen er ogsaa her sikker nok, og til overflod kender man fra de samme mosefund selve buerne (enkle langbuer lavet af takstræ). Benpilespidserne fra jernalderen kan være over 20 cm lange og veje næsten 20 gram; fra andre fund kendes pilespidser i jern, som kan have en vægt paa indtil 27 gram, altsaa betydeligt mere end selv det største af Snejstrup-stykkerne.

For det tredje kan man henvise til, at de lange flintspidser er baade spinkle og skøre. De vil være udsat for at knække, før de naar ind i maalet, hvis de føres med for ringe kraft, Udskudt med en bue vil deres hastighed blive tilstrækkelig stor, saa denne mulighed ikke kommer til at spille nogen rolle i praksis. Og at selv de lange Snejstrup-stykker har været i brug, tyder jo fundforholdene paa; de tidligere omtalte knogler stammer antagelig fra et dyr eller menneske, som er dræbt med dem.

Endelig bliver det stillede spørgsmaal (bue ellerspyd) først aktuelt, naar man ser paa de meget store skafttungespids af type C. Saa lange stykker er faktisk temmelig sjældne blandt de mange hundrede eksemplarer, der kendes af typen fra hele Sydsandinavien. Efter en omfattende gennemgang af fund i de fleste større museer i Danmark, Sverige og Norge blev bare optalt 24 stykker, der enten var over 14 cm lange (et tilfældigt valgt maal), eller som engang havde været det. Delte man de 24 eksemplarer op i grupper efter deres længde, var der hele 13, som var mellem 14 og 15 cm lange, medens 7 var mellem 15 og 16, 3 mellem 16 og 17 cm og kun én havde været mellem 17 og 18 cm (en nu knækket pil, som findes i Viborg museum). Hertil kom saa senere pil nummer to fra Snejstrup, som med sine 18,6 cm var længere end nogen af de andre. Med andre ord: antallet i de enkelte grupper aftager regelmæssigt, jo større længden skal være;

hvis man ogsaa havde taget stykker paa 12 og 13 cm's længde med, ville disse grupper have været langt mere omfattende end nogen af de andre. Tallene kan tolkes saaledes, at de meget lange pile af C-typen ikke betegner nogen selvstændig vaaben-form, men at de blot skal opfattes som pilespidser, der under særlige forhold naaede en ekstraordinær længde. Der kan endog gives en forklaring paa, hvad der menes med udtrykket "særlige forhold". Blandt de 25 pile, som havde været mere end 14 cm lange, kom ikke mindre end 14 fra Nordjylland, og resten var fundet spredt over hele Sjælland, Skaane, langs den svenske vestkyst og i Sydnorge. Netop i Nordjylland har man noget af den fineste og bedste flint, der kendes i hele Sydsandinavien. De mange store pile i Nordjylland skyldes antagelig blot, at man her havde raamateriale til at lave dem.

En hel række grunde støtter saaledes formodningen om, at selv de længste skafttunge-spids af flint er regulære pilespidser. De to pragteksemplarer fra Snejstrup mose er et af de stærkeste vidnesbyrd om, at de grubekeramiske stenalderfolk var i besiddelse af effektive buer, som har været alle samtidige stammers fjernvaaben langt overlegne. Slanke men tunge pilespidser har til alle tider og blandt mange folkeslag været anvendt i krig, medens de samme folks jagtpile i reglen var mindre og spinklere. Det havde unægtelig været af interesse at vide, hvad det var for knogler, som pilene fra Snejstrup laa mellem i mosen. Skønt, selv om man vidste, at det var et menneske, der var dræbt her for 4000 aar siden, ville de næste spørgsmaal: hvem? og hvorfor? alligevel aldrig kunne besvares.

Henvisninger.

En sammenfattende skildring af de grubekeramiske folk findes i sidste udgave af Johannes Brøndsted: Danmarks Oldtid I, Stenalderen (1957). De nævnte specialartikler er: C. J. Becker: Den grubekeramiske kultur i Danmark. Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie 1950, samt Arrow or Spear Heads? Observations on some tanged flint points belonging to Pitted-Ware Culture in Scandinavia. Acta Archaeologica XXVII (1956), s. 137-45. - Pil nummer to fra Snejstrup vil blive omtalt og afbildet i bind XXVIII af Acta Archaeologica.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1958, side 378-388)